www.turkishstudies.net/history

Turkish Studies - Historical Analysis

eISSN: 2667-5552

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Mondros Mütarekesi'nin Hemen Öncesinde Karesi Sancağı'nda Firariler Sorunu ve Eşkıyalık Faaliyetleri

Just Before the Armistice of Mondros, the Problem of Desertions and Bandit Activities in the Province of Karesi

Abdullah Doğtekin*

Abstract: The Ottoman army, which managed to protect the human power from the beginning of the mobilization until the end of the war, started to feel the lack of this power towards the end of the war. Merging the problem of soldiers' escape with the phenomenon of banditry and its increasing increase undoubtedly severely disrupted the army's ability to fight towards the end of World War First. According to the statements of the deserters, there were many reasons for desertion in the army, but these included insufficient food, poor nutrition, lack of clothing and physical and mental fatigue caused by diseases and burnout played the most important role. In British military intelligence reports, bad food and disgust with war were among the reasons the deserters always highlighted. The defeat factor and the hopelessness caused by the prolonged war inevitably led to desertions. When the deserter was captured and handed over to his continent or unit, often his first thought was to flee again, resulting in repeated desertions. Karesi province is an administrative center that has witnessed bandit activities not only in the 19th and early 20th century but also in the past. Although there are many factors that influence banditry as a social phenomenon, although their periodic features different As the most important reason, socio-economic factors appear as a common determinant. In this study, we tried to shed light on the social history of the period by addressing the problem of escapes and banditry in the Karesi Province just before the Mondros Armistice.

Structured Abstract: In this article, it will be tried to examine the problem of deserters and banditry in Karesi province and the measures taken to prevent these incidents during the period of approximately one and a half years from mid-1917 until the Ottoman Empire signed the Armistice of Mudros on 30 October 1918. During the examination of the problem of deserters and the events of banditry of this period, answers to the following main questions will be sought: In the process we examined, what is the size of the problem of deserters in Karesi province and what are the Bandit incidents in province? What kinds of solutions have been produced to prevent these problems? At the end of the first World War, just before the Armistice of Mondros, what are the main approaches of the Ottoman central administration to the problem of internal security and public order, and what are the main measures they took to overcome these problems? Just before the Armistice of Mondros, very little time before the start of the invasions, what are the effects of the problem of deserters and the phenomenon of banditry on ordinary Anatolian people? How has economic and social life in Karesi province been affected by this process?

* Öğr. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Rektörlüğü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü
Lecturer Dr., Celal Bayar University Rectorate, Department of Atatürk's Principles and Revolution History
ORCID 0000-0002-5070-3666
abdullahdogtekin@hotmail.com

Cite as/ Atıf: Doğtekin, A. (2020). Mondros Mütarekesi'nin hemen öncesinde Karesi Sancağı'nda firariler sorunu ve eşkıyalık faaliyetleri. *Turkish Studies - History*, 15(3), 893-911.
<https://dx.doi.org/10.47846/TurkishStudies.45837>

Received/Geliş: 17 August/Ağustos 2020

Accepted/Kabul: 20 September/Eylül 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 September/Eylül 2020

CC BY-NC 4.0

Just before the Armistice of Mondros, the issue of deserters and Bandit activities in the province of Karesi were discussed, and as much as possible, primary sources, especially documents of the Ottoman presidential archive, were used. In addition, copyrights and studies were also used. The subject of bandit has been a subject of interest to a wide range of different researchers, mainly historians, literati and social scientists. It is thought that it will be useful to give information about the relevant literature before proceeding to the subject. One of the main works related to our topic is Sabri Yetkin's work titled bandits in the Aegean. This book is the result of a considerable shortening of the author's doctoral thesis. Yetkin, in his work, dealt with the phenomenon of banditry in the Aegean Region from the end of the 19th century to the beginning of the 20th century, mostly within the scope of Aydın Province and in the person of Çakırcalı Mehmet Efe. In his work, he did not mention anything about banditry in the province of Karesi. Another study closely related to our subject is Hakan Yaşar's doctoral thesis "Banditry in Western Anatolia from the Declaration of the Second Constitutional Monarchy to the Greek Occupation (1908-1919)" and his article titled "Banditry From Mudros Armistice to Invasion of Western Anatolia and the Efforts to Provide Public Order" he produced from this thesis. Yaşar, like Yetkin, has studied a wide range of regions, although he has mentioned some Bandit activities in the Balıkesir region in his research, they have not been far-reaching. Dilşen İnce Erdoğan's article titled "Banditry And Desertion in The Western Anatolia During the First World War" is one of the studies close to our subject, and in the same way, it mostly deals with the events in Aydın Province. The absence of a direct study on the Karesi province among previous research makes our study important in terms of both completing previous studies and contributing to social historiography.

In addition to the banditry activities, the state faced especially during the war years with the matter of deserters as a major problem causing the disturbance of peace. The historians mention almost 300.000 deserters during the First World War. Deserters were not only the cause of the deterioration of the internal security but also of the failures of the front lines especially in the second half of the war.

The Ottoman army, which managed to protect the human power from the beginning of the mobilization until the end of the war, started to feel the lack of this power towards the end of the war. Merging the problem of soldiers' escape with the phenomenon of banditry and its increasing increase undoubtedly severely disrupted the army's ability to fight towards the end of World War First. According to the statements of the deserters, there were many reasons for desertion in the army, but these included insufficient food, poor nutrition, lack of clothing and physical and mental fatigue caused by diseases and burnout played the most important role. In British military intelligence reports, bad food and disgust with war were among the reasons the deserters always highlighted. The defeat factor and the hopelessness caused by the prolonged war inevitably led to desertions. When the deserter was captured and handed over to his continent or unit, often his first thought was to flee again, resulting in repeated desertions. This situation negatively affected the province of Karesi as well as in many regions of the Empire.

Another reason that threaten the internal security of the Empire had been the rapidly increasing banditry activities especially since 19th century. Karesi province is an administrative center that has witnessed bandit activities not only in the 19th and early 20th century but also in the past. Although there are many factors that influence banditry as a social phenomenon, although their periodic features different As the most important reason, socio-economic factors appear as a common determinant. The peculiar circumstances of the first World War further chronicled the problem of banditry. With the Mondros Armistice signed on October 30, 1918, while the occupations of the Allied Powers started, on the other hand, the events of banditry continued. In this study, we tried to shed light on the social history of the period by addressing the problem of escapes and banditry in the Karesi Province just before the Mondros Armistice.

Keywords: History, Deserter, Banditry, Band, Karesi, Balıkesir

Öz: Seferberliğin başından savaşın sonuna kadar insan unsuru gücünü koruyabilmeyi başaran Osmanlı ordusu, savaşın sonlarına doğru gittikçe artan bir şekilde bu gücün eksikliğini hissetmeye başladı. Firariler sorunun eşkıyalık olgusu ile birleşmesi ve gittikçe artması hiç şüphesiz ki I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ordunun savaşma kabiliyetini ciddi oranda sekteye uğratmıştır. Firarilerin ifadelerinden anlaşıldığına göre orduda firara neden olan birçok sebep bulunmakla birlikte bunlar arasında yetersiz gıda, kötü beslenme, giysi eksikliği ile hastalıkların yol açmış olduğu fiziksel ve zihinsel yorgunluk ve tükenmişlik en önemli rolü oynamaktaydı. İngiliz askeri istihbarat raporlarında kötü gıda ve savaşın tiksini firarilerin daima vurguladığı nedenler

arasında yer almaktaydı. Yenilgi faktörü ve savaşın süresiz uzamasının yol açtığı umutsuzluk hali de kaçınılmaz olarak firarlara sebebiyet vermekteydi. Firar eden asker yakalanıp kıtasına veya birliğine teslim edildiğinde çoğu kez ilk düşündüğü şey yeniden kaçmaktı ve bu durum mükerreren firarlara neden olmaktaydı. Bu durum İmparatorluğun birçok bölgesinde olduğu gibi Karesi sancağını da olumsuz etkilemiştir. Karesi Sancağı, sadece 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında değil, bu yüzyılın öncesinde de eşkıyalık faaliyetlerine sahne olmuş bir yönetim merkezidir. Sosyal bir olgu olarak eşkıyalığın ortaya çıkışında birçok faktörün etkisi olmakla birlikte, her ne kadar dönemsel nitelikleri farklı da olsa en önemli neden olarak sosyo-ekonomik faktörler ortak bir belirleyici durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmamızda biz, Mondros Mütarekesi'nin hemen öncesinde Karesi Vilayetindeki firariler sorununu ve eşkıyalık olgusunu ele alarak dönemin sosyal tarihine ışık tutmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Firari, Eşkıyalık, Çete, Karesi, Balıkesir

Giriş

Bu makalede 1917 yılı ortalarından Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi'ni imzaladığı 30 Ekim 1918 tarihine kadar geçen yaklaşık bir buçuk yıllık süreçte, Karesi Sancağı'nda yaşanan firariler sorunu ve eşkıyalık olayları ile bu olayları önlemek için alınan tedbirler incelenmeye çalışılacaktır. Bu dönemin firariler sorunu ve eşkıyalık olayları irdelenirken başlıca şu sorulara cevap aranacaktır: İncelediğimiz süreç içerisinde Karesi Sancağı'nda yaşanan asker kaçakları sorununun boyutu nedir ve sancak dahilinde yaşanan eşkıyalık olayları nelerdir? Bu sorunların önlenmesi için ne gibi çözümler üretilmiştir? Mondros Mütarekesi'nin hemen öncesinde I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru gelinirken Osmanlı merkezi yönetiminin iç güvenlik ve asayiş sorununa dair temel yaklaşımları nelerdir ve bu sorunların üstesinden gelebilmek için başlıca hangi tedbirleri almışlardır? Mondros Mütarekesi'nden hemen önce, işgallerin başlamasına çok az bir süre kala bölgede yaşanan firariler sorunu ve eşkıyalık olgusunun sıradan Anadolu insanı üzerindeki etkileri nelerdir? Karesi Sancağı'ndaki ekonomik ve toplumsal yaşam bu süreçten nasıl etkilenmiştir?

Mondros Mütarekesi'nin hemen öncesinde Karesi Sancağı'nda firariler sorunu ve eşkıyalık faaliyetleri konusu ele alınırken mümkün olduğunca birincil kaynaklardan özellikle Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi belgelerinden istifade edildi. Bunun yanı sıra telif ve tetkik eserlerden de faydalandı. Eşkıyalık konusu, başta tarihçiler olmak üzere edebiyatçılar ve sosyal bilimciler tarafından çok geniş bir yelpazede, farklı araştırmacıların ilgi duyduğu bir konu olmuştur. Son yıllarda ise sosyal tarihçiliğin bir gereği olarak eşkıyalık konusu hakkında yapılan çalışmalar artarak devam etmektedir.¹

Konuya geçmeden önce ilgili literatür hakkında da bilgi vermenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Konumuzla ilgili temel çalışmalardan birisi Sabri Yetkin'in "Ege'de Eşkıyalar" isimli eseridir. Bu kitap, yazarın doktora tezinin bir hayli kısaltılması sonucu ortaya çıkan bir üründür. Yetkin, çalışmasında 19. Yüzyılın sonlarından 20. Yüzyılın başlarına kadar olan süreçte Ege Bölgesi'ndeki eşkıyalık olgusunu daha çok Aydın Vilayeti kapsamında ve Çakırcalı Mehmet Efe'nin şahsında ele almıştır. Eserinde Karesi vilayetinde eşkıyalık ile ilgili bir hususa ise değinmemiştir. Konumuzla yakından ilgili bir diğer çalışma ise Hakan Yaşar'ın "II. Meşrutiyet'in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık (1908-1919)" isimli doktora tezi ve bu tezden ürettiği "Mondros Mütarekesi'nden Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık ve Asayiş Sağlama

¹ Eşkıyalık konusu ile ilgili yapılan belli başlı çalışmalar için bkz: Eric J. Hobsbawm, Eşkıyalar, Agora Kitaplığı, İstanbul 2011; Sabri Yetkin, Ege'de Eşkıyalar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018; Karen Barkey, Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011; Mehmet Emin Ünver, Aşiret, Eşkiya ve Devlet, Yalın yayıncılık, İstanbul 2009; Süleyman Demirci-Hasan Arslan, Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkiya, Devlet ve Siyaset, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2012; Dilşen İnce Erdoğan, Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Batı Anadolu'da Asker Kaçakları ve Eşkıyalık, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S 50, Güz 2012, s. 429-447; Hakan Yaşar, Mondros Mütarekesi'nden Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık ve Asayiş Sağlama Çabaları, Humanitas, 2016; 4(8): 367-386.

Çabaları” isimli makalesidir. Yaşar da tıpkı Yetkin gibi oldukça geniş bir bölgeyi çalışmış, araştırmalarında her ne kadar Balıkesir bölgesindeki bazı eşkıyalık faaliyetlerine değinmişse de bunlar geniş kapsamlı olamamıştır. Dilşen İnce Erdoğan’ın “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Batı Anadolu’da Asker Kaçakları ve Eşkıyalık” isimli makalesi de konumuza yakın çalışmalardan biri olmakla beraber yine aynı şekilde olayları çoğunlukla Aydın Vilayeti ölçeğinde ele almıştır. Daha önce yapılan araştırmalar içerisinde Karesi Sancağı ile ilgili doğrudan bir çalışmanın yer almaması bizim çalışmamızı hem daha önce yapılan çalışmaları tamamlaması hem de sosyal tarihciliğe bir katkı sağlaması bağlamında önemli hale getirmektedir.

I. Dünya savaşında gerek sınırlarının içerisinde gerekse de sınırlarının dışında pek çok cephede savaşmak zorunda kalan Osmanlı ordusu, her ne kadar seferberliğin başından savaşın sonuna kadar bu gücünü koruyabilmişse de gittikçe artan bir şekilde insan gücü unsurunun eksikliğini hissetti. Bu duruma; salgın hastalıklar, yıllar boyu süren savaşlar, iç güvenlik sorunları ve ağır ekonomik koşullar gibi birçok faktör sebep oluşturmuşsa da en önemli neden hiç şüphesiz ki firariler sorunuydu.

Askeri literatürde firar kelimesi, askerlik hizmetini yerine getirmekte olan birinin bu hizmeti izin almadan terk etmesi, savaşmayı reddetmesi ve bilerek bir daha geri dönmemesi şeklinde tanımlanabilir. Fakat Osmanlı bağlamında firar kelimesi daha geniş bir anlamı ihtiva etmekte ve bakayalar ile celbe icabet etmeyenleri de kapsamaktaydı (Beşikçi, 2015: 270). Osmanlı Devleti, seferberliğin başından sonuna kadar tüm savaş boyunca toplamda 2.850.000 bin kişiyi² silahaltına aldı. Yaklaşık 500 bin kişilik bir firari sayısı ile toplam asker kaçacağı miktarı ordu mevcudunun yaklaşık yüzde 17’sine karşılık gelmekteydi. Firariler sorunun eşkıyalık olgusu ile birleşmesi ve gittikçe artması hiç şüphesiz ki I. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru ordunun savaşma kabiliyetini ciddi oranda sekteye uğratmıştır (Beşikçi, 2015: 272). Mondros Mütarekesinin hemen öncesinde İmparatorluğun birçok bölgesinde olduğu gibi Karesi Vilayetinde de firari askerlerin sayısında kayda değer bir artış yaşanmış ve bu durum eşkıyalık olgusunun önemli bir kaynağını teşkil ederek imparatorluğun güvenliğini ciddi şekilde tehdit etmiştir.

1. Firariler Sorunu

Osmanlı Devleti’nde 6.ordu komutanı olarak görev yapan Ali İhsan Sabis Paşa henüz savaşın başlarında (Kasım 1914) firar hadisesinin oldukça arttığından bahsetmektedir (Sabis, 1951: 93). Fakat firari askerlerin toplam sayısı, bunlardan kaçının sağ kaçının ölü olarak ele geçirildiği veya kaç tanesinin ordu hizmetine yeniden alındığıyla ilgili istatistiksel bir veri bulunmamaktadır. Bununla birlikte bazı kaynaklarda savaş boyunca firar eden askerlerin toplam sayısına dair ortalama rakamlar verilmektedir. Liman Von Sanders, Osmanlı ordusunun durumunu ve başarısızlık nedenlerini analiz ettiği 13 Aralık 1917 tarihli raporunda “Bugün Türk ordusunda 300.000’den çok daha fazla firari vardır. Bunlar düşman tarafına geçmiş kişiler değildirler, bilakis büyük çoğunluğu, yurtlarına kaçıp orada haydutluk, yağmacılık yapıp memlekette asayiş bozan firarilerdir. Her tarafta bu firariler nedeniyle takip müfrezeleri çıkarmak gerekmiştir” demek suretiyle bize bir değerlendirme sunmakta ve tahmini bir rakam vermektedir (Sanders, 2018: 255-256). Sanders, kendi sorumluluğundaki ordu birliklerinde bile firarilerin sayısını 16.000 olarak belirtmekte ve “eğer birliklerin eksikliklerini firarilerden tamamlamak mümkün olsaydı kolayca kadro fazlası bile sağlanabilirdi” (Sanders, 2018: 250) diyerek durumun vahametini ortaya koymaktadır. Liman Von Sanders’ten oldukça farklı olarak Erickson, firari sayısını 1918 yılı itibarıyla 500.000 olarak açıklamaktadır (Erickson, 2003: 281). Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 2. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise sadece 1918 yılı içerisindeki firari sayısını 300.000 olarak tahmin etmiştir (İnönü, 1992: 126-127).

² Osmanlı Devleti’nin I.Dünya savaşında seferber ettiği asker sayısı ile ilgili olarak çeşitli rakamlar telaffuz edilmektedir. Edward Erickson bu sayıyı 2.873.000 olarak vermektedir. Bkz. Edward Erickson, Size Ölmeyi Emrediyorum!: Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Ordusu, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003, s.281.

Firarilerin ifadelerinden anlaşıldığına göre orduda firara neden olan birçok sebep bulunmakla birlikte bunlar arasında yetersiz gıda, kötü beslenme, giysi eksikliği ile hastalıkların yol açmış olduğu fiziksel ve zihinsel yorgunluk ve tükenmişlik en önemli rolü oynamaktaydı. İngiliz askeri istihbarat raporlarında kötü gıda ve savaştan tikslenme firarilerin daima vurguladığı nedenler arasında yer almaktaydı. Yenilgi faktörü ve savaşın süresiz uzamasının yol açtığı umutsuzluk hali de kaçınılmaz olarak firarlara sebebiyet vermekteydi (Beşikçi, 2015: 279-280). Bu durumla ilgili olarak Liman Von Sanders aynı raporda şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

“Demiryoluna götürüldükleri zaman askerlerin büyük bir kısmı birbirlerini tanımadıkları gibi ekseriyetle başlarındaki kumandanı dahi tanımamaktaydılar. Bildikleri sadece durumun iyi olmadığı bir yerlere gönderildikleriydi... Şu anki aşırı firarlar, Türk ordusunun ırsi bir kusuru değildir.... Nakil yolları ve vasıtalarının ve beslenmenin yetersiz olmasının da bunda katkısı olduğuna hiç şüphe yoktur” (Sanders, 2018: 257).

Yukarıda değinilen tüm sebepler askerlerin bağışıklık sistemlerinin zayıflamasına ve askerler arasında bulaşıcı, salgın hastalıkların yayılmasına yol açmaktaydı.

Bütün bu olumsuz koşullar yetmiyormuş gibi ordudaki erlere subayları tarafından kötü muamelede bulunulması da firarlara yol açan bir diğer faktördü. Dayak er-erbaş kademesindekilerin sıkça zikrettiği bir sorundu. En nihayetinde askerler de etten kemikten yapılmış insanlardı. Dış dünyayla bağlantısı olmayan savaş makineleri değillerdi. Savaş uzadıkça ve evden ayrı kalma süresi arttıkça, askerlerin aileleri veya sevdiklerine duydukları özlem de artmaktaydı. Bu durumda şüphesiz ki firarların önemli bir nedenini oluşturmaktaydı (Beşikçi, 2015: 284-290).

Firariler kanun kaçağı durumuna düştükleri için eğer kendilerine destek olabilecek aileleri veya yakınları var ise genellikle firar sonrasında ya memleketlerinde ya da memleketlerinin civarında bir yerlerde saklanmışlardır. Örneğin Kızıloz karyesinden ve asker firarilerinden olup şekavetle iştiğal eden Ali Çavuş ve arkadaşı Süleyman ile jandarma müfrezesi arasında mezkur köy civarında vuku bulan müsademedeki Ali Çavuş sağ olarak, arkadaşı Süleyman Çavuş ise ölü olarak ele geçirilmişlerdi (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-54). Yine benzer şekilde asker firarilerinden olup bir müddetten beri Balya'nın Güngörmez köprüsü ile şose caddesinde icrayı şekavet eden Balya'nın Aşar karyesinden Kara Hasan oğlu Hacı Ali ve Kara Pehlivanoğlu Ali mahdumu İsmail derdest edilmişlerdi (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-59).

Firar eden asker yakalanıp kıtasına veya birliğine teslim edildiğinde çoğu kez ilk düşündüğü şey yeniden kaçmaktı ve bu durum mükerreren firarlara neden olmaktaydı. Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderilen 20 Aralık 1917 tarihli tahrirat suretinde her ay 1000'e yakın asker firarisi elde edildiği halde yine livada binlerce asker firarisinin mevcut olduğundan söz edilmekteydi (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-64).

Karesi Jandarma Tabur Kumandanlığının 5 Ekim 1917 tarihli raporunda ise Karesi sancağında şekavet eden çetelerin ayrıntılı bir dökümü verilmektedir. Söz konusu rapordaki çetelerden Kara veli çetesi kısmen derdest, kısmen de isti'mana mecbur edilmek suretiyle tamamen tenkil edilmiş olduğu halde çete üyelerinden bir kısmı müstahdem bulundukları Bandırma-Erdek şosesi inşaatından, bir kısmı da Bandırma sevkiyatından ve sevk edildikleri kıtaattan tekrar firar ederek memleketlerine dönmek suretiyle yeniden çete teşkil etmişlerdi. Yine mezkur raporda çetmilerin oluşturduğu çetelerden şu şekilde söz edilmektedir: “Sin-i Mükellefiyet-i askeriye dahilinde bulunan çetmilerin belki dörtte üçü hali firardadır. İçlerinde dört beş defa kıtasından firar edipte derdest edilmemiş çetmi yoktur. Derdest edilip sevkiyatına sevk edilen bu çetmilerden kıtasına iltihak ile vazifeyi askeriyesini ifa eden pek nadirdir.” Yine aynı raporda yer alan Davut çetesi de dağılmış olmasına rağmen asker firarilerinin iltihakıyla yeniden teşekkül etmiştir. Raporda ayrıca Edremit, Agonya ve Balya havalisinde icrayı şekavet eden çetelerin kısmı azamının Bandırma Divan-ı Harbi Örfi hapisanesinden firar ettiklerinden söz edilmekte ve asker sevkiyatlarında tutuklu ve

mahpus firarına mani olacak tedbir alınmadıkça memlekette asayişin tam olarak tesis edilemeyeceğine vurgu yapılmaktadır. (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-83).

Firarla bağlantılı en önemli kavram eşkıyalık (şekavet) kavramıydı. Zira firar sorunu beraberinde eşkıyalık olgusunu besliyor ve büyümesine neden oluyordu. I. Dünya savaşı süresince ve akabinde milli mücadele boyunca bu iki kavram birbirleriyle o kadar bağlantılıydı ki Osmanlı arşiv belgelerinde hemen hemen çoğunlukla birlikte kullanılmaktaydı.³ Kanun kaçacağı durumuna düşen ve yaşamını sürdürebilmek için kalıcı bir işte çalışma imkanı bulunmayan firari için eşkıyalık çoğu kez hayatta kalabilmenin tek çıkar yoluydu (Beşikçi, 2015: 292). Bu bağlamda firariler ya sıfırdan bir çete teşkil ediyorlar ya da bulundukları bölgede etkin olan bir çeteye iltihak ediyorlardı (BOA. DH.EUM.3.ŞB. 18/24). Ticaret ve Ziraat Nezaretinin 21 kasım 1918 tarihli suretinde, asker firarilerinin Gönen, Bandırma ve Balya kazalarında çeteler oluşturmak suretiyle eşkıyalık faaliyetlerinde bulundukları belirtilmekteydi (BOA. BEO. 4543/340669).

Bununla birlikte bulundukları bölgedeki güçlü bir çeteye dahil olanlar da çoğunlukta idi. Örneğin dört beş seneden beri karesi livasında icrayı şekavet eden Arnavut Şahin Çetesinin mevcudu firari askerlerin katılmasıyla 30, 40'ı bulabilmekteydi (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-78). Susurluk'un kalfa karyesinden Süleyman Oğlu Mustafa ise kıtasından mükerreren firar edip Arnavut çetesine iltihak ederek çeşitli mahallerde katl, ihrak ve soygunculuk gibi birçok suça karışmış fakat takip müfrezeleri tarafından 21 Nisan 1918 tarihinde derdest edilmişti (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 15/49). Firari askerler güçlü çetelere iltihak ettikleri gibi dağılmaya yüz tutmuş veya dağılan çeteleri de yeniden canlandırabiliyorlardı. Örneğin Kara Veli ve Davut çeteleri de dağılmış olmasına rağmen asker firarilerinin iltihakıyla yeniden teşekkül etmişlerdi. (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-83).

Karesi Sancağında firari çetelerin en çok işlediği suçlar arasında hane basmak ve altın, gümüş ve paralarını almak (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-62), (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 40/27-2); karye basmak suretiyle para, eşya ve hayvan gasp etmek (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-78), (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 38/42-2); soygunculuk ve yol kesmek (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 18/42), (BOA. DH.EUM.3.ŞB. 18/24), (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-60); katl,cerh ve ihrak (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 18/24), (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 15/49), (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-35); Karakol basmak (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 28/50) ile posta soygunu (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-75) gibi suçlar yer alıyordu. 5 Ağustos 1917 tarihinde Balıkesir ile Edremit arasında soygunculuk eden Salih pehlivan riyasetindeki asker firarilerinden müteşekkil bir çete mektep muallimlerinden Fevzi Efendi ile Dersaadet dersiamlarından Ahmet Efendiyi ve arabacıyı soymuşlardı. İcra kılınan takibat neticesinde çete reisi yaralı olarak ele geçirilmişti (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 18/42).

1917 yılının ortalarında, imparatorluk coğrafyasının birçok yerinde olduğu gibi Karesi vilayetindeki firarilerin sayısında da bir artış yaşanmaktaydı. Mayıs 1917 tarihine ait liva dahilinde derdest edilen firarilerin miktarını belirten istatistik cetveline göre Eşkıya olmayıp kıtalarından firar eden Müslüman askerlerin 331'i firari, 187'si bakaya olmak üzere toplamda 528 kişiydi. Aynı şekilde gayrimüslim askerlerin ise 84'ü firari, 78'i bakaya olmak üzere toplamda 162 kişiydi (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 17/52-3). Karesi Jandarma Tabur Kumandanlığının 5 Ekim 1917 tarihli raporuna göre Tabur mıntakası dahilinde her ay derdest edilen silahlı ve silahsız asker firarilerinin yekunu 500'den aşağı düşmediği gibi mahkumin ile beraber Eylül ayı zarfında derdest edilen firari yekunu ise 825'e ulaşmıştı (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-83).

Bununla birlikte firariler sorunu ve eşkıyalık olgusuyla mücadelede bir türlü istenilen başarı elde edilemiyordu. Eşkıya ve asker firarileriyle mücadelede başarısızlığın önemli nedenlerinden birisi jandarma miktarının ve zabitlerinin yetersizliği idi. Karesi Mutasarrıflığının Dahiliye

³ Firari-eşkıya kavramlarının birlikte kullanıldığı belgelere seçtiğimiz örnekler için bkz. BOA., DH.EUM.6.Şb., 09/12, 15 Za 1334/13 Eylül 1916; BOA., DH.EUM.2.Şb., 31/39, 17 S 1335/12 Aralık 1916; BOA., DH.EUM.6.Şb., 14/9, 08 C 1335/18 Mart 1917; BOA., DH.EUM.6.Şb., 16/18, 07 Ş 1335/29 Mayıs 1917; BOA., DH.EUM.6.Şb., 30/6, 15 R 1336/20 Ocak 1918; BOA., DH.EUM. AYŞ., 65/16, s.7., 28 C 1337/31 Mart 1919. Vd.

Nezaretine gönderdiği 3 Aralık 1917 tarihli yazıda, Arnavut çetesinin asker firarileri ile birleşmek suretiyle 30-40 kişiye ulaştıklarını ve bunların tenkilleri için sevk olunan yine 30-40 kişilik müfrezelere bir onbaşı veya çavuşun kumanda ettiğini, gerekli donanım ve tecrübeden yoksun onbaşı ve çavuşların eşkıya ve firarilere karşı mücadelede başarısızlığın en önemli nedenlerinden biri olarak yer aldığı belirtilmekte ve başarı için mutlak surette 5 zabitanın tayin edilmesi gerektiği söylenmekteydi (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-78).

Karesi Mutasarrıflığından Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderilen 20 Aralık 1917 tarihli tahriratta ise her ay 1000'e yakın asker firarisi yakalandığı halde yine de livada binlerce asker firarisinin varlığından bahsedilmekteydi. Oysa sancaktaki jandarma mevcudu 400 neferden ibaret olup, gerek firari askerlerin gerekse de üç dört seneden beri icrayı şekavet eden çetelerin imhasına katiyen yeterli gelmeyeceği ifade ediliyordu. Bunun için mutasarrıflık merkezi yönetimden jandarma miktarının artırılmasını istemiş fakat seferberlik nedeniyle olumsuz cevap almıştı. Bu nedenle orduya müracaat eden Karesi mutasarrıflığına bir bölük asker gönderilmişti. Gönderilen bir bölük asker ikiye ayrılarak bir bölümü jandarma tabur komutanının emrinde eşkıyalığın yoğun olarak görüldüğü Manyas ve Gönen cihetlerinde takibatla görevlendirilirken, diğer kısmı jandarma zabitanının emrinde Kepsut, Bigadiç mıntıkalarına memur edilmişti. Merkez vilayet kumandanı ise Edremit, Balya ve Balıkesir'in muhafazası için sevk edilmişti. Fakat gönderilen bir bölük asker yeterli gelmediğini zira asker firarilerinin 20'ser ve 40'ar kişilik çeteler halinde dolaştıklarını ifade eden karesi mutasarrıfı, sevk olunacak müfrezelerde hiç olmazsa aynı miktarda asker bulunması gerektiğini belirtiyor ve merkezi Balıkesir olmak üzere bir bölük asker in daha gönderilmesini ordu kumandanlığından istirham ediyordu (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-64).

Karesi mutasarrıflığının jandarma eksikliğini yoğun bir şekilde hissettiği bir noktada sancak sınırları içerisinde firari askerlerin eylemleri de hız kesmiyordu. Firarilerle mücadelede önemli sorunlardan birisi de firarilerin kendilerine müfreze süsü vermeleri idi. Firari askerler birliklerinden askeri elbiseleri ve dönemin şartlarına göre ülkedeki teknolojik açıdan oldukça iyi silahlarıyla ve bir miktar mühimmatla firar etmekteydiler. Bu kişiler güya kendilerine eşkıya takibinde bulunan müfreze süsü vererek haneler basıp, köyleri yağmıyorlardı. Bu durum sadece bir güvenlik sorunu oluşturmuyor aynı zamanda halkın devlete olan güven ve bağlılığını da sarsıyordu.

22 Aralık 1917 tarihinde Edremit'ten Balıkesir'e giden Edremit postası, Edremit kazası dâhilinde 6 kişiden oluşan asker elbiseli şahıslar tarafından Osmanlar ile Bursalı hattı karakolları arasında soyulmuştu. 1000 lira paranın yanı sıra arabada yolcu olarak bulunan Edremitli Hafız Arif Efendi ile Tüccardan şerif zade Mehmet Bey'in nezdinde bulunan paraları ve muhafız jandarmaların da silahları gasp edilmişti (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-75). 5 Haziran 1918 tarihinde ise Fart nahiyesinin Kayalı dere karyesi geceleyin 10 asker elbiseli şahıs tarafından basılmıştı. Ahaliden yağ, yumurta ve benzeri erzak gasp edildikten sonra Mustafa çavuştan da para talep ederek onu darp etmek suretiyle firar etmişlerdi (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 38/42-2). Yine benzer şekilde Gönen'in Taban nahiyesine bağlı Durmuş Köyü 10 Haziran 1918 tarihinde kendilerine jandarma süsü veren 8 silahlı şaki tarafından basılmıştı. Ahaliden külliyetli miktarda altın ve gümüş ile ziynet eşyalarını, paralarını, ev eşyalarını ve hayvanlarını gasp ettikten sonra firar etmişler, yolda rastladıkları yolcuların elbise, para ve hayvanlarını dahi aldıktan sonra Biga cihetine firar etmişlerdi (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 40/27-2).

Firarilere karşı yürütülen mücadelede uğranılan başarısızlığın önemli nedenlerinden biriside, yakalananların gerekli tedbirlerin alınmaması nedeniyle ya sevk esnasında ya da tutuklu bulundukları divan-ı harbi örfi hapishanelerinden bir şekilde yeniden firar etmeleri idi. Örneğin evvelce takip müfrezeleri tarafından derdest edilerek askerlikle alakalarından dolayı Bandırma Divan-ı Harbi Örfisine sevk olunan eşkıyayı meşhureden Balıkesir'in Halkapınar karyesinden Bektaş oğlu Murat ile Gönenin Keçidere karyesinden Hacı Mahmut oğlu Nizamettin ve Sarı nahiyesinden Hasan oğlu Mahmut, Bandırma Divan-ı Harbi Örfi hapishanesinden firar etmişlerdi. Karesi mutasarrıflığı

tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Mayıs 1917 tarihli yazıdan anlaşıldığına göre bazıları 2-3 defa teslim edildikten sonra yine firara muvaffak olabilmişlerdi. Bu durum hem zabitanın şevkini kırmakta hem de halkın kuvve-i maneviyesini imha etmekteydi. Zira firar etmeyi başaranlar yine şekavet yoluna girmekte ve halk bunları himaye etmek durumunda kalmaktaydı. Bu durum ise hükümetin halk nezdindeki nüfuzunu ve halkın hükümete olan güven ve itimadını zarara düşürmekteydi. Karesi mutasarrıfına göre bu kabil eşkıya pek uzak kıtaat-ı askeriye sevk edilmezler ve böyle firarilerin önü alınmazsa liva asayişinin muhafazası mümkün olmayacaktı (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 15/49).

1918 yılı içerisinde karesi Vilayetindeki firari askerlerin sayısı ve eylemleri artarak devam etmekteydi. Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine yazılan 3 Ocak 1918 tarihli iş 'ardan anlaşıldığına göre her tarafta olduğu gibi Bandırma kazası dahilinde ve hususiyle Aşıklar ve Manyas havalisinde eşkıya ve asker firarileri çoğalmakta, ahaliye karşı tecavüzatta bulunarak onları bizar bırakmaktaydılar. Ancak mevcut takip kuvvetleri eşkıya ve firari kuvvetine nispeten az oldukları için bir başarı elde edilememekteydi. Bölgede dolaşan binlerce firarinin tenkili için takip kolları yetersiz kaldığından dolayı askeri kuvvetler tarafından mitralyöze sahip bölükler seferber edilmiş, böylece bir hafta zarfında 400'e yakın firari derdest edilebilmişti. Firari askerler o kadar pervasızca hareket ediyorlardı ki Kazaklar mevkiine gelen 80 kişilik bir çete, karakol telefonunu zapt ederek bir jandarmayı katletmişlerdi. Ayrıca te'dip edilen ailelerinin bırakılmasını yoksa Manyas ve Gönen'i yakacakları tehdidinde bulunmuşlardı. Bunun üzerine Manyas havalisinde takibatı bizzat ordu karargâhı üzerine almıştı. Kuvvetli nizamiye piyade ve süvari müfrezelerinin şiddetli takibatı üzerine firariler ikiye ayrılarak bir kısmı Bursa cihetine kaçmışlardı (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 28/50).

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin 28 Ocak 1918 tarihli yazısında da 1. ve 5. Ordular mıntıkasının tamamında öteden beri hâkim olan şekavetin asker firarilerinin iltihakıyla ehemmiyet kazandığı belirtiliyordu. Bu nedenle Eşkıya takibi ve genel asayişin temini gibi hususların Karesi Livasında 5.ordu kumandanlığı tarafından yerine getirilmesi ve jandarma kuvvetlerinin askeri kuvvetler tarafından takviye edilmesi meclis-i vükelaca uygun görülerek 5. Ordu kumandanlığına tebliğ edilmişti (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-5). Bu nedenle asker firarileri ile eşkıyanın takip ve derdesti için Balıkesir'e ordu tarafından 49. Fırka takip taburu gönderilmişti (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-9). 49. Fırka, Karesi Livasıyla Hüdavendigar vilayetinin Kirmastı ve Karacabey kazalarında asayişin temin ve istikrarına memur edilmişti (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-47).

Eşkıya ve asker firarilerinin yakalanılmasında başarılı olunabilmesi için hiç şüphesiz ki vilayetler ve devletin ilgili kurumları arasında sağlıklı bir koordinasyon ve eşgüdümüne ihtiyaç vardı. Belgelerden anlaşıldığına göre, savaş yıllarında hiç eksik olmayan firariler ve eşkıyalık sorunu daha da yoğunlaşmıştı. Nitekim Karesi Mutasarrıflığından yapılan açıklamada Karesi Sancağına bağlı kaza ve nahiyelerde jandarma tarafından yapılan takipler neticesinde birçok asker firarisi ve eşkıya yakalandığı, eşkıya ve asker firarisi takibinde başarılı olunabilmesi için Aydın, Karesi ve Bursa jandarma kuvvetlerinin ortak hareket etmeleri ve bunun için ehliyetli zabitlerin tayin edilmesi gerektiği önemle vurgulanmaktaydı. Ayrıca asayiş ve emniyetin temini için jandarmaya takviye yapılması ve eşkıyaya yataklık edenlerinde sürgüne gönderilmeleri gerektiği belirtilmekteydi (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6). Hiç şüphesiz ki bu oldukça doğru bir tespitti. Zira eşkıya çeteleri Balıkesir'den bir taraftan Hüdavendigar vilayetine, diğer taraftan da Aydın'a kadar uzanan geniş bir alanda faaliyet gösterebilmekteydiler.

16 Ocak 1918 tarihinde Eşkıya takibine memur olmak üzere kaymakam Hüsnü Bey'in görevlendirildiğini görmekteyiz. Hüsnü bey, ilk iş olarak kanayan yara olan asker ve zabitan ihtiyacını jandarma umum kumandanlığına yazdı. Ordudan jandarmayı takviye etmek üzere bir bölük asker verilmiş ise de jandarma Yusuf Çavuş maiyetindeki 5 jandarma ve 15 askerden mürekkep müfreze Şamlı nahiyesinde 4 senedir icrayı şekavet eden Karaveli çetesiyle Müsademeye tutuştu. Müsademeye 13 askerin iştirak etmeyerek silahlarıyla eşkıya çetesine teslim olmaları üzerine

jandarma Yusuf çavuş ile 3 asker şehit oldu. Burada eşkıya ve firarilerle mücadelede bir başka sorun ortaya çıkmaktaydı. Ordudan gönderilen askerler jandarmanın emri altına girmek istememekteydiler. Nitekim olay yerine 20 dakika mesafede bulunan jandarma İsmail çavuş silah sesi üzerine maiyetindeki 25 kişilik asker müfrezesi ile hareket etmek istemiş ise de efrad-ı askeriye jandarma çavuşunun emrine tabi olmadıklarından bahisle imtina ettiklerinden İsmail çavuş 1 jandarma ile olay yerine gitmeye mecbur olmuştu (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-17).

Eşkıya ve asker firarileriyle mücadelede dönemsel olarak başarılar da elde edilebilmektedir. Nitekim Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 9 Mart 1918 tarihli yazıda, liva dahilindeki eşkıyanın takip ve tenkili ile firarilerin derdesti hakkında 5.ordu kumandanlığından 49. Fırka kumandanlığına verilen talimat üzerine, şimdiye kadar alınan tedbirlerin bir neticesi olarak 25 günden beri liva dahilinde köy basmak ve icrayı şekavet etmek gibi durumların meydana gelmediği ve halkın huzura kavuştuğu ifade edilmektedir (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-56).

Oysa Bandırma tahsildarları bölgedeki şekavetin yoğunluğundan dolayı işlerini görememekten şikâyet etmekteydiler. Karesi Mutasarrıfı Mazhar Bey ise Dahiliye nezaretine gönderdiği cevabi yazısında 1 ay evveline göre şekavetin yüzde seksen azaldığını ve 1000'i aşkın firarinin derdest edildiğini, her köy, yol ve dağlarda livaya tahsis edilen 2 alay nizamiye tarafından takibat icra edilmekte ve müfrezelerin dolaştırılmakta olduğunu belirtmekteydi. Mazhar Bey'e göre liva seferberlikten bu yana en huzurlu günlerini yaşıyordu ve memurin-i maliyenin bahaneleriyle vakit geçirmeyerek vazifelerini ifa etmeleri gerektiğini beyan ediyordu (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-47).

Gerçekten de kolluk kuvvetleri, eşkıya ve firarilerin yakalanmasında olağanüstü bir gayret sarf ediyorlardı. Öteden beri icrayı şekavet eden Kavak karyeli şaki Çavdar Mehmet ölü olarak ele geçirildiği gibi, 2 Nisan'dan 7 Nisan 1918'e kadar geçen 5 gün zarfında Manyas nahiyesinde 47 firari derdest edilirken 25 firari de dehalet etmişlerdi (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-41). 11 Nisan 1918 tarihinde ise Sındırgı kazası dahilindeki şekavetle iştilal eden 9 asker firarisi takip müfrezesinden gördükleri tazyik üzerine dehalet etmişlerdi.

Arşiv belgelerinde çokça gördüğümüz üzere Takip müfrezeleri firari askerlerle karşılaştıklarında müsademeye girmeden önce dur emriyle ihtarda bulunmaktaydılar. Fakat firarilerin tamamına yakını buna ateşle karşılık veriyorlardı ve bu hal çoğunlukla firarilerin ölümleriyle sonuçlanmaktaydı. Örneğin Balya'nın Orhanlar nahiyesinin Deliler karyesi askeri müfreze tarafından abluka edildiği sırada asker firarisi Ramazan dur emrine itaat etmediğinden ölü olarak ele geçirilmişti (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-39). Şüphesiz ki bu durum devletin ordu mevcudunu olumsuz etkilemekteydi. Zira firarilerden sağ olarak yakalananlar yeniden ait oldukları kıtalarına gönderilmektedirler.

Nisan ayının ortalarından itibaren firarilerin sayısında bir artış gözlemlenmektedir. 19-25 Nisan 1918 tarihleri arasındaki bir hafta zarfında firari askerlerden 1814 kişi derdest edilirken, 1537 kişi de dehalet etmişti. Bunların haricinde müsademe neticesinde sağ ve silahlı olarak derdest olunanlar 59 kişi, yaralı olarak ele geçirilenler ise 7 olmak üzere toplam 66 kişiydi. Şekavet edenler içerisinde istiman edenlerin sayısı ise 40'tı. Toplamda 3457 kişiden sadece 66'sı divan-ı harplere gönderilmişti. Geriye kalan 3391 kişi derdest olunarak cepheyi harbe sevk edilmişlerdi. Zira cephedeki birliklerin şiddetli bir şekilde askere ihtiyaçları vardı (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-34). Firari askerler eylemlerine Mayıs ayı içerisinde de hız kesmeden devam etmekteydiler. 23 Mayıs 1918 tarihine kadar olan son 2 hafta zarfında 706 firari asker derdest edilirken, 114 asker firarisi de şubelere dehalet etmişlerdi (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-32). 31 Mayıs 1918 tarihine kadar olan son bir hafta zarfında ise 418 firari derdest edilirken 56 firari de dehalet etmişti (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-27).

Mondros mütarekesinin imzalandığı günlerde Karesi Livası tam bir anarşi içerisindeydi. 49.Fırkadan firar ederek Kütahya'da derdest edilmiş olan iki askerin ifadelerine göre, firkadaki

Araplardan başka efrad kıtalarını terk ederek Balıkesir dağlarına çekilmeleri üzerine fırka dağılmıştı (BOA. DH.EUM.6.ŞB. 55/40). Gönen Çekirge Mücadele Müdürü Hüseyin Hilmi Bey'in Ticaret ve Ziraat Nezaretine gönderdiği yazıda; Gönen, Bandırma ve Balya kazalarında yerli ve yabancı asker firarilerinin bir iki seneden beri çeteler halinde icrayı şekavete başlayarak yakmadık Türk köyü bırakmadıkları, şimdiye kadar kanı heder edilen masumlar hariç binlerce kişinin ırz ve namusuna da tasallutta bulundukları ayrıca 1 milyon liradan fazla parayı da gasp ettikleri ifade olunmaktaydı. Söz konusu çeteler Bandırma-Gönen yoluyla önemli köy yollarını da kesmek suretiyle gelen geçeni haraca bağlıyorlardı. Yüzde yüzü Çerkez milletinden ibaret olan bu şakiler, mütarekenin imza edilmesi ve affı umuminin ilan edilmesi üzerine iyice taşkınlıklarını artırmışlardı. Köylünün hali vakti yerinde olanları kasabalara iltica ederken gidemeyenler eşkıyaya yataklık etmek zorunda kalıyorlardı. Hüseyin Hilmi Bey'e göre acilen bir çare bulunmadığı takdirde yataklık etmek zorunda kalan birkaç köylü müstesna ziraatta bulunacak köylü ve kasabalı bulunamayacağı gibi bu halden en fazla ziraat etkilenerek gelecek sene memleket bir açlık buhranı karşısında kalabilecekti (BOA., BEO.4543/340669).

2. Karesi Sancağında Eşkialık Faaliyetleri

Karesi Sancağı, sadece 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında değil, bu yüzyılın öncesinde de eşkıyalık faaliyetlerine sahne olmuş bir yönetim merkezidir. Sosyal bir olgu olarak eşkıyalığın ortaya çıkışında birçok faktörün etkisi olmakla birlikte, her ne kadar dönemsel nitelikleri farklı da olsa en önemli neden olarak sosyo-ekonomik faktörler ortak bir belirleyici durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğtekin, 2015:).

Eric J. Habsbawm'a göre eşkıyalık yoksullaşmanın arttığı dönemlerde ve ekonomik kriz zamanlarında yaygınlaşma eğilimi gösteriyordu (Habsbawm, 2011: 33). Eşkiaların içinden çıktığı toplum, geçimini tarımdan sağlayan köy ekonomisi içinde bulunmaktadır. En önemli eşkıya kaynağı olan yerler ise kırsal ekonominin, gücü kuvveti yerinde olan erkeklerinin hepsine iş temin edemeyecek kadar yoksul olan, kırsal nüfus fazlasının söz konusu olduğu yerlerdir. Bir aileyi geçindiremeyecek kadar küçük mülklerin ağırlıkta olması yani "Minifundizm" bu durumun en önemli nedenini oluştuyordu (Habsbawm, 2011: 46).

Akdeniz tipi bir tarım toplumunda başlıca emek kaynağını genellikle dağlık bölgeler oluşturmaktadır. Pazar ekonomisiyle bağlantıları oldukça zayıf olan, tarımsal arazilerin kısıtlı oluşu yüzünden genellikle hayvancılıkla geçimlerini sağlayan dağ köylerinde fazla nüfus bulundukları yerleri terk ederek başka yerlerde iş aramak zorunda kalıyordu. Zira hayvancılıkla geçinebilecek insan sayısı da sınırlıydı. Köylerini terk etmek suretiyle kentlere göç eden fakat buralarda düzenli iş sahibi olamayan göçmenler, başka yerlerde toprakta edinmeyince çaresizlik içerisinde ya medreselere sığınır, ya taşra idarecilerine başıbozuk asker yazılır, ya da çete kurup eşkıya olmak zorunda kalırlardı (Faroqhi, 2011: 333-345).

İncelediğimiz dönem içerisinde de Osmanlı İmparatorluğu'nun Hüdavendigâr Vilayetinde ve bu vilayetin bir sancağı olan Karesi Sancağında asayiş ve güvenliği sağlayamaması, göçebe yörük aşiretlerinin ve köylülerinin eşkıya çetelerinin baskıları karşısında ya bu çetelere katılmak zorunda kalmalarına ya da çetelere yataklık yapmalarına neden olmaktaydı. İncelediğimiz dönem açısından Tüm bunlara ilaveten I. Dünya Savaşı ve hemen akabinde başlayan Milli Mücadele döneminde merkezi otoritenin iyice zayıflaması da eşkıyalık olgusunun artmasında oldukça etkili olmuştur.

İncelediğimiz Osmanlı arşiv belgelerinde eşkıya; şaki (BOA. BEO. 4543340669), (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-26), (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-41) ve icrayı şekavet eden (BOA. DH.EUM. 3.ŞB.18/24), (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.15/49), (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-27), (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-39) gibi isimlendirmelerle tanımlanmıştır.

Tablo 1: Karesi ve Kirmastı Havalisinde İcrayı Şekavet Eden Eşkıya Çeteleri (BOA. DH.EUM. 6.Şb.30/6- 20)

Çetenin Adı	Çete Liderinin Memleketi
Gür Ali Çetesi	Kirmastı'nın Gülce karyesinden
Asaşçı Kadri Çetesi	Aydıncık
Nogay Murat Çetesi	Balıkesir'in Halkapınar Karyesinden
Kara Veli Çetesi	Dağıstanlı ve Manyalı
Arnavut Şahin Çetesi	
Arnavut Hurşit Çetesi	
Arnavut Abdurrahman Çetesi	
Çerkez Kadir Çetesi	Manyas'ın Hacı Yakup Karyesinden
Arnavut Ali Beşe Çetesi	
Bursalı İhsan Çetesi	Gönen
Çetmi Aşireti	Balıkesir ve Edremit havalisi

Tablo 2: Balıkesir Merkez Kazası ile Edremit Havalisi Dâhilinde İcrayı Şekavet Eden Eşkıya Çeteleri (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6- 29)

Çetenin Adı	Kişi Sayısı	Faaliyet Sahası
Nogay Murat Çetesi	10	Şamlı nahiyesinden Havran nahiyesine kadar
Darıcalı Hasan Çetesi	10	Şamlı nahiyesinden Havran nahiyesine kadar
Hacı Yakup Kadri Çetesi	12	Şamlı nahiyesinden Havran nahiyesine kadar
Dağıstanlı Kara Veli Çetesi	7	Şamlı nahiyesinden Havran nahiyesine kadar
Arnavut Hurşit Çetesi	8	Kepsut, Balat, Susurluk
Arnavut Abdurrahman Çetesi	8	Kepsut, Balat, Susurluk
Arnavut Şahin Çetesi	12	Kepsut, Balat, Susurluk
Gönenli Nizamettin Çetesi	10	Ayvalık ve civarı
Göriceli Ali Çetesi	9	Muhtelif mahalllerde
Boşnak Çetesi	9	Merkez kaza ve muhtelif mahallerde
Kara Biber Çetesi	5	Merkez kaza dahilinde

Tablo 3: Karesi Jandarma Tabur Kumandanlığının 5 Ekim 1917 Tarihli Raporuna Göre Karesi Livası Dâhilinde İcrayı Şekavet Eden Çeteler (BOA. DH.EUM. 6.Şb.30/6- 83)

Çetenin Adı	Kişi Sayısı
Arnavut Abdurrahman Çetesi	17
Arnavut Kör Ali Bey Çetesi	8
Çerkez Kadir Çetesi	6
Dağıstanlı Kara Veli Çetesi	5
Çetmi Çetesi	5
Bursalı Ahmet Çetesi	8
Davut Çetesi	7
İzzet Çetesi	5
Selanikli Abdurrahman Çetesi	3
Akça Koyunda 5 kişilik bir çete mevcuttur	

Karesi Jandarma Tabur Kumandanlığının 5 Ekim 1917 tarihli raporuna göre Karesi Livası dahilinde icrayı şekavet eden çeteler hakkındaki bazı bilgiler ise şu şekildedir: (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6- 83).

2.a. Arnavut Abdurrahman çetesi: Kirmastı kazasının Ada karyesinden Abdurrahman ile Arkadaşı Şahin'in idare ettiği 17 Kişi tahmin edilen ve ara sıra iki kısma ayrılan Arnavut Abdurrahman çetesi çetelerin en yaşlısı ve en kuvvetlisidir. Kemiyet ve keyfiyet itibarıyla liva dahilindeki en önemli çetedir. Ekseriyetle Bursa vilayetinin Kirmastı Karacabey kazaları dahilinde ve bazen de Karesi livasının Susurluk, Manyas ve Kepsut havalisinde dolaşabilmekteydiler. Bununla birlikte bu çetenin dolaştığı saha bu kadarla da sınırlı değildi. Zira bu çeteler Balıkesir tarafında şiddetli bir takibata maruz kaldıklarında Soma ve Bergama kazalarına kadar yönelebilmekteydiler.

Çetenin mevcudu 5 aya gelinceye kadar 8 kişiden ibaret iken Manyas ve Susurluk havalisinde muhtelif zamanlarda mükerreren vuku bulan müsademelerde çete reislerinden Abdurrahman'ın hafif ve arkadaşı Şahin'in ağır surette yaralanarak vefat etmesi üzerine çete dağılıp bozulmuştur. Bir süre sonra yeniden teşekkül ederek şekavet hareketlerine tekrardan başlamıştır.

2.b. Arnavut Kör Ali Bey Çetesi: Abdurrahman çetesi bazen de Arnavut Kör Ali Bey Çetesi ile birleşmek suretiyle çok daha etkili ve büyük bir güç haline gelebiliyorlardı. Arnavut Kör Ali Bey Çetesi ile ise gönen civarında iki kere temasta bulunulmuş fakat müfreze kumandanlarının sevk ve idare hususundaki acz ve beceriksizlikleri yüzünden birinci müsademede çete efradından Hurşit sağ omuzundan yaralanmakla ve ikincisi ise eşkıyadan hiçbirinin burnu kanamadan firar olmasıyla neticelenmiştir. Daha sonra bu çeteye liva dahilinde hiçbir yerde tesadüf edilmemiştir. Fakat bununla birlikte, Arnavut Abdurrahman, Arnavut Şahin ve Arnavut Kör Ali Bey çeteleri 33 şaki ile birlikte 11 Mart 1918 tarihinde İstiman etmişlerdir (BOA. DH.ŞFR. 579/135).

2.c. Çerkez Kadir ve Dağıstanlı Kara Veli Çeteleri: Manyas Aşıklar nahiyesinin Hacı Yakuplar karyesinden Çerkez kadirin çetesi 6 kişiden ibaret olup, faaliyet sahası Manyas Aşıklar merkez livasının Şamlı nahiyesi havalisi ile Solarya ormanıdır. Manyas nahiyesinin Dombariz karyesinden Dağıstanlı Kara Veli'nin çetesi ise 5 kişiden ibarettir. Bu iki çete kısmen derdest kısmen de isti'mana mecbur edilmek suretiyle tamamen tenkil edilmiş olduğu halde bir kısmı müstahdem bulundukları Bandırma-Erdek şosesi inşaatından, bir kısmı divan-ı harp hapishanesinden bir kısmı da Bandırma sevkîyatından ve sevk edildikleri kıtaattan tekrar firar ederek yeniden çete teşkiliyle şekavete başlamışlardı. Fakat bir kez daha Manyas'taki takibata ağırlık verilmesi üzerine mezkur çete efradından 8-10 kadarı Manyas takip komutanlığına, bir kısmı da Bandırma jandarma bölük kumandanlığına teslim olmuşlardır.

2.d. Çetmi Çetesi: Kırmastı kazasının Taşpınar karyesi ahalisinden Çetmi Hurşit ile Kepsut nahiyesinin armutlu karyesinden Çetmi Hasan'ın sevk ve idare ettiği 6 kişilik bir çetedir. Faaliyet sahaları merkez livanın Kepsut nahiyesi ile Balya'nın Ilıca nahiyesi köyleridir. Liva dahilinde ne kadar çetmi köyü var ise taraftarını kavmiyet hissi ile efradı kendilerinden olan bu çeteyi sakladıkları gibi her türlü ihtiyaçlarını da temin etmişlerdir. Merkez livanın asayişini ihlal eden ve bu mıntıkada vuku bulan suçların hemen onda sekizinin failini çetmiler teşkil etmektedir. Vazifeyi vataniyeden olan askerlikle katiyen alakaları kalmamıştır. Askerlik mükellefiyetinde bulunan çetmilerin belki dörtte üçü hali firardadır. İçlerinde 4-5 defa kıtasından firar edipte derdest edilmemiş çetmi yoktur.

2.e. Bursalı Ahmet Çetesi: Gönen havalisinde icrayı şekavet eden bu çete 8 kişiden mürekkep olup, Biga kazasına iltica ederek izini kaybettirmiştir. Bir süre sonra Balya'nın Orhanlar, Ilıca nahiyesi mıntıkasında yeniden faaliyette bulunan çete, bir türlü ele geçirilemeyerek tenkiline muvaffak olunamamıştır.

2.f. Davut Çetesi: Taban nahiyesinin sofular köyünden olan bu çetenin mevcudu 7 kişiden ibaret olup, faaliyet sahaları taban nahiyesidir. Efradından bazıları ölü bazıları ise sağ olarak derdest edilip 2 defa dağılmasına muvaffak olunmuş ise de, daha sonra kıtalarından firar eden asker firarilerinin iltihakıyla yeniden teşekkül etmiştir.

2.g. İzzet Çetesi ve Selanikli Abdurrahman Çetesi: Edremit, Agonya ve Balya havalisinde icrayı faaliyet gösteren bu çetelere, gerek işledikleri cürümlerin mahiyeti ve gerekse de efradı arasındaki intizamsızlığa ve rabitasızlığa binaen çeteden ziyade çapulcu kabileleri demek daha muvafık görülmüştür. Bunlar şiddetli takip ve tazyik gördükleri zaman birbirlerinden ayrılıp dağılmakta takibat biraz hafiflediği zaman ise başka kişilerin katılımıyla yeniden teşekkül etmekteydiler. Bu çeteler efradının büyük bir kısmı Bandırma Divan-ı Harbi Örfi hapishanesinden firar ettikleri için gerekli tedbirler alınmadıkça bölgede tam asayiş temin etme imkanı bulunamamaktaydı.

Yukarıda zikredilen çetelerin yanı sıra özellikle şekavet hareketlerinin merkezi konumunda bulunan Gönen'de başka çeteler de faaliyet göstermekteydiler. Her biri 8-10 kişiden mürekkep olan bu çeteler arasında; Kasap Hasan, Mehamkir oğlu Ramazan, Özdemir oğlu Mahmut, Altı Parmak Kürt Mehmet, Keçi dereli Nizamettin, Gürcü Sarı Mehmet, Saz Köylü Neşet, Paşa köylü Çavdar Mehmet ve Tabanlı Davut çeteleri de vardı. Bu çetelerin efradından bir kısmı sağ, bir kısmı ölü olarak, bir bölümü de kuvvetli takibata karşı koyamayarak isti'man etmek suretiyle teslim olmuşlardı (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-83).

Bazı eşkıya çeteleri dar bir alanda faaliyet gösterirken, bazıları da Balıkesir'den başlayıp, Aydın vilayetinin bütün sınırlarında eşkıyalık yapabilmekteydiler. Karesi Mutasarrıflığı Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazıda daha çok karesi sancağında faaliyet gösteren Arnavut Abdurrahman, Arnavut Şahin, Ali Bey ve Bursalı Ahmet Çavuş çetelerinin tenkilleri için Aydın ve Hüdavendigar vilayetleri ile müştereken icrayı takibat lazım geldiğini, çünkü çetelerin bir taraftan tazyik görünce diğer tarafa firar etmek suretiyle şekavetlerini sürdürmeye muvaffak olduklarını beyan etmekteydi. Zira bu çeteler Balıkesir tarafında şiddetli bir takibata maruz kaldıklarında Aydın Vilayetinde Soma ve Bergama kazalarına, Hüdavendigar Vilayetinde ise Karacabey ve Kirmastı cihetlerine firar edebilmekteydiler (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-86). Örneğin Şahin ve Abdurrahman çeteleri Manyas eşrafından Mehmet Bey'in değirmenini yakıp adamlarını katletmek suretiyle Kirmastı taraflarına firar etmişler fakat gördükleri tazyik üzerine yeniden liva hudutlarına iltica etmişlerdi (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.14/19).

Nahiye müdürleri, eşkıya takibi hususunda jandarmaya bizzat liderlik edebilmekteydiler. Nitekim Kuruca nahiyesinin Gebeçınar karyesine baskın yapan eşkıya çetesini jandarmalarla takip eden nahiye müdürü Burhaniye hududunda çeteye yetişerek yapılan müsademe neticesinde çete reisi Muhacir Ali ölü olarak ele geçirilmişti. (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.24/33).

Eşkıyalık olaylarının en çok görüldüğü yerler arasında ticaret kervanlarının ve postaların geçtiği yollar yer almaktaydı. Çünkü posta vurgunları eşkıyanın maddi ihtiyaçlarını karşıladığı önemli kaynaklar arasında bulunmaktaydı. 18 Aralık 1917'de Karesi' den Balya'ya hareket eden posta, Divan oluk mevkiinde eşkıyalar tarafından durdurularak sürücünün erzakıyla 322 kuruş parası gasp edilmişti (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.). 29 Aralık 1917 tarihinde ise Edremit'ten Karesi' ye çıkarılan postaya 6 şaki tarafından taarruz edilerek posta çantasında bulunan İzmir'e ait 100 bin kuruşa el konulmuştu (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.29/6). 11 Şubat 1919 tarihinde ise Karesi'den Edremit'e hareket eden posta 11 atlıdan mürekkep bir eşkıya çetesinin taarruzuna uğramış ve Edremit ile Havrana ait 1.634.750 kuruş para ile arabanın bir çift hayvanı ve muhafız jandarmanın hayvan ve silahı gasp edilmişti (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.49/6-1).

Eşkıyaların sıklıkla başvurdukları faaliyetleri arasında köy ve nahiye gibi yerleşim birimlerini basmakta vardı. Örneğin Balıkesir'in Mendeheor köyü 3 Aralık 1917 tarihinde Arnavut şahin ve Kör Ali Bey çeteleri tarafından basılarak ahalinin para, eşya ve hayvanları gasp edilmiş ve o sırada köye gelmekte olan 2 şahısta katledilmişti. Daha sonra bu çeteler ikiye ayrılmak suretiyle bir kısmı Bursa'nın Kirmastı kazasına, bir kısmı da Bandırma'nın Manyas nahiyesine gitmişlerdi. Üstelik bu çeteler asker firariler ile de birleşerek sayıları 30-40'ı bulabilmekte ve civar köylerde gasp ve hırsızlık gibi olaylara karışabilmekteydiler (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-78).

26 Aralık 1917 tarihinde ise Balıkesir'e bağlı Kepsut nahiyesi İzzet ve Ali isimli şahısların liderliğindeki 8 kişilik çete tarafından basılarak, 2 jandarma yaralanmış ve bir koruyucu da katledilmişti. Üstelik nahiye müdürü eşkıyalar tarafından kaçırılmış ve şahsına mukabil kurtuluş fidyesi talep olunmuştu. Fakat olay yerine gönderilen jandarma tabur komutanının tazyiki üzerine eşkıyalar nahiye müdürünü bırakarak Kirmastı kazasına firar etmek zorunda kalmışlardı (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-10). İstenilen fide-i necat ahali tarafından hazırlanmışsa da para vermek zabitanın nüfuzuna zarar vereceğinden eşkıyaya para gönderilmemiş, tazyik suretiyle kurtarılmıştı (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-13).

Birinci Dünya Savaşının sonlarında eşkıya çetelerinin faaliyetlerinde bir yoğunluk gözlemlenmekteydi. Karesi Mutasarrıflığı Dahiliye nezaretine gönderdiği 3 Ocak 1918 tarihli yazıda her tarafa olduğu gibi Bandırma kazası dahilinde ve özellikle Aşıklar nahiyesi ve Manyas havalisinde eşkıya ve asker firarilerinin çoğalmakta olduğunu belirtmekteydi (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.28/50). Nitekim Maliye Nezareti Muhasebe Müdüriyetinden Dahiliye nezaretine gönderilen 19 Şubat 1918 tarihli yazıda, Bandırmanın kazaklar köyünde icrayı şikavet eden şakilerin tahminen 80'i aşkın olduğu ve bunların civar köylerde de dolaşmakta oldukları belirtilmekteydi. Bu nedenle maaş ve iâşe bedellerinin tahsildarlar vasıtasıyla dağıtımında mahsur görülmüş ve herhangi bir eşkıya tecavüzatında müdafada bulunulmak amacıyla Karesi livasından jandarma talebinde bulunulmuştu. Fakat Karesi mutasarrıflığı eldeki mevcut jandarmanın sadece eşkıya takibine yeterli olduğunu belirterek bu isteği reddetmek zorunda kalmıştı. Bunun üzerine muhasebe müdüriyeti, maaş ve iâşe bedelleriyle, emval-i emiriyye tahsilatının gerekli koruma olmadığı gerekçesiyle tehir edildiğini belirtiyordu (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-26).

2 Nisan 1918 tarihinde Arnavut Şahin, Arnavut Ali Bey ve Arnavut Abdurrahman çeteleri İsti'man ederlerken (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-47), 8 Nisan'da meşhur eşkıyadan Kuşçuoğlu Mustafa da derdest edilmişti (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-43). 11 Nisan 1918 tarihinde ise Manyas'ın Kazlık köyüne şaki Arnavut Hurşit tarafından baskın düzenlenerek Eşraftan Şerif Ağanın araba beygiri gasp edilmiş ve bir haftaya kadar 2000 altın para gönderilmezse çiftliğini yakacakları tehdidinde bulunmuşlardı. Aynı tarihte Susuz Yayla karyesinden ve eşkıyadan Kara Ali Veli derdest edilirken Sındırgı'nın Gölcük nahiyesinden ve eşkıyadan imamın oğlu Ahmet ile İsmail oğlu Hüseyin derdest edilmişlerdi (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-39). 13 Nisan tarihinde ise Manyas nahiyesi dahilindeki bir köye giren kuvvetli bir Çerkez çetesi, köylüler camide iken abluka ederek zenginlerin paralarını gasp etmişlerdi (BOA., DH.ŞFR. 587/53).

Bir müddetten beri Sındırgı'nın Gölcük nahiyesine tecavüzatta bulunan 9 kişilik bir çete 14 Nisan 1918 tarihinde pusuya düşürülerek ele geçirilmişti. Aynı bölgede eşkıyalık yapan 30 firarı de gördükleri tazyik üzerine teslim olmak zorunda kalmışlardı (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.35/12). 9 Mayıs 1918 tarihinde İvrindi nahiyesinin Yaran köyüne gelen Ezineli Çetmi Ali Çetesi tarafından Halil ağa ile Mehmet ve Hacı Osman zevcesinin haneleri basılarak darp ve yaralamadan sonra para ve eşyalarını gasp ederek firar etmişlerdi (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.38/42-2). 14 Mayıs 1918 tarihinde ise Gönen kazasına bağlı Sarıköy nahiyesinin Duman Alanı köyü 25-30 kişiden mürekkep bir eşkıya çetesi tarafından abluka altına alındıktan sonra derdest ettikleri 10 kişiyi bağlayarak para ve eşyalarını gasp etmişlerdi. Ahaliden silah atılıp, şakilerden birisinin yaralanması üzerine muhtar Salihin oğlu Ömer'i katletmişlerdi (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.39/69-2). 11 Haziran 1918 tarihinde bir müddettir Burhaniye ve Edremit havalisinde icrayı şikavet eden Boşnak çetesi dehalet etmişti (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-40). 21 Haziran 1918'de ise 4-5 seneden beri Gönen kazasında icrayı şikavet eden Gönenli ali Molla Çetesi, Karesi Livasının Mamure Nahiyesinde müfreze ile müsademeye tutuşmuş, bunun neticesinde çete lideri Ali ölü olarak ele geçirilmişti. Çetenin diğer üyeleri ise Gönen istikametine firar etmişlerdi (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.40/43).

Haziran ayında eşkıyalar taşkınlıklarını ve şikavetlerini iyice artırmışlardı. Dere köyü ahalisi namına İbrahim, Kızıl Kilise köyü namına İsmail, çakırca köyü namına Ahmet, Süleymanlı köyü namına İbrahim, Çataltepe köyü namına Hüseyin ve Kızıllı köyü ahalisi namına Mehmet, sadaret makamına çektikleri telgrafta canilerin pervasız ve korkusuz bir şekilde gündüzleri köyleri basıp çıkartabildiği parayı aldıktan sonra pek çoklarının da başlarını keserek köyleri kana buladıklarını ifade etmekteydiler. Eşkıyaların tehdidi üzerine Bandırmaya gönderilen bu kişiler, çeteler tarafından, eğer aile fertleri ve yataklık zannıyla hapsedilenler hükümet tarafından iade edilmezlerse tarlalardaki mahsulatlarını aldirmayacaklarını ve hükümete aşar ve iâşe verirlerse köylerinin yakılacakları hususunda tehdit edilmişlerdi (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.40/30).

Eşkılar, sadece köy, kasaba ve nahiyeleri basmakla kalmayıp aynı zamanda bu yerleşim birimlerine gelen kamu görevlilerini de darp etmekte yaralamakta veya öldürebilmekteydiler. 8 Haziran 1918 tarihinde Erdek'in Hamidiye, Kağanlar ve Edincik Bey köylerini basan eşkıyalar, bir muşiri şiddetli bir surette darp etmiş ve bir kolcuyu da yaralamışlardı. Bu durum diğer köylere de aksederek büyük bir tehlike oluşturmakta ve diğer muşirlerin de vazifelerini terk etmelerine neden olmaktaydı. Sonuç olarak ahali ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanması sıkıntıya düşmekteydi (BOA. BEO. 4534/339993). 1 Ağustos 1918 tarihinde ise Manyaslı Çerkez Kadir çetesi Balıkesir'e bağlı Şamlı nahiyesinin Karakol köyüne gelerek muşşir Ahmet'i darp ettikleri gibi Giresun köyünde bir yüzbaşı ile bir muşiri de şehit etmişlerdi. Üstelik hükümetçe teb'id edilen ailelerin iadesini istedikleri gibi ahalinin öşürden başka bir şey vermemelerini de tembih etmişlerdi (BOA. DH.ŞFR. 591/6).

Eşkıların bu tür zorbalıklarına karşı merkezi yönetim de birtakım tedbirler almakta ve caydırıcı bir yöntem olarak düşündüğü eşkıya aileleriyle yataklık edenleri ya hapsedmekte ya da uzak bölgelere sürgün etmekteydi. 5.Ordu kumandanlığından alınan 30 Ocak 1918 tarihli askeri karar üzerine eşkıya aileleriyle yataklık edenlerin teb'idleri için derdest edilmelerine ve yaklaşık 150 kişiyi bulan bu şahısların sair vilayetlere sevk edilmelerine karar verilmişti. Karesi vilayeti bunların sevk için merkezi yönetimden 30 bin kuruşluk para talebinde bulunmaktaydı (BOA. DH.EUM. 3.ŞB.24/56-2). 9 Mayıs 1918 tarihinde ise Bandırma'nın Çakırca köyünden olup, şekavette bulunan Mestan oğlu Ali, Gönen'in Saraçlar köyünde ölü olarak ele geçirilmiş Fakat ailesi Tekirdağ'a sürgüne gönderilmişti (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.38/42-2). Fakat bu tür tedbirlerin eşkıyaların tehdit ve şekavet faaliyetlerini daha da artırdığı durumlar da yok değildi. Örneğin Arnavut Rüştü, Manyaslı Kadir ve Arnavut Ali Bey çeteleri valide ve çocuklarının Balıkesir hapishanesinden Konya'ya sevk edileceklerini duyunca Bandırma kaymakamlığı ve askeri heyetine bir tehdit mektubu göndermişlerdi (BOA. DH.EUM. 6.ŞB.30/6-57).

Merkezi yönetim, nihayetinde 1918 yılında gittikçe artan Şekavet faaliyetleri karşısında padişahın cülus-u hümayunu dolayısıyla asker kaçaklarını ve eşkıya çetelerini kapsayan umumi bir af çıkardı. Aff-ı umumi kararnamesinin ilan edildiği ve bilhassa Balıkesir civarındaki çetmi eşkıyasının isti'man ve dehaletleri için teşebbüse geçildiği bir sırada soma kazasındaki çetmi ailelerinin başka mahallere nakillerine başlanılması adı geçen eşkıyaların tecavüzlerini artırmakta ve her türlü dehalet imkanını sonuçsuz bırakmaktaydı. Bu nedenle Karesi mutasarrıflığı, Aydın vilayetine gönderdiği yazıda bu nakillerin bir süreliğine ertelenmesini talep etmekteydi (BOA. DH.ŞFR. 90/41). Bu karar olumlu sonuç vermişti ve çetmi eşkıyasından isti'man edenlerden asker olanlar kayıtsız şartsız kıtalarına sevk edileceklerine dair söz vermişlerdi. Fakat Aydın vilayetinde bulunan aileleriyle birlikte Karesi livası dahilinde iskan olunmalarını talep etmişlerdi (BOA. DH.ŞFR. 592/146). 4 Eylül 1918 tarihinde Manyas civarında toplanmak üzere olan Hikmet çetesi dağıldığı gibi, Çerkez Kadir ve Aydemir çeteleri de isti'man etmişlerdi (BOA. DH.ŞFR. 594/84).

Mondros Mütarekesi'nin hemen öncesinde Karesi Livasında eşkıyalık faaliyetleri ara vermeksizin devam ediyordu. Eylül ayı içerisinde asker firarileri muhtelif yerlerde şekavet hareketlerine devam ederlerken Arnavut Ali çetesi de Gönen'e gitmekte olan Mülkiye Kaymakamlığından emekli Gönenli Hasan bey'i yolda şehit etmişti (BOA. DH.ŞFR. 595/146). 29 Eylül 1918 tarihinde ise Bandırma'dan hareket eden sürat katarını Sığırak ve Aksakal istasyonları arasında tevkif eden ve yolcuları soyan Eşenli Musa çetesi ile takip müfrezesi arasındaki müsademe neticesinde şaki Çerkez Musa ile Cemal ölü olarak İdris ve Veli ise yaralı olarak derdest edilmişlerdi (BOA. DH.ŞFR. 596/122). Aynı tarihte eşkıya çetelerinden 71 kişi dehalet ve isti'man etmişlerdi (BOA. DH.ŞFR. 596/123).

Mondros'un imzalanmasını takip eden aylarda Karesi livasında şekavetin en fazla yoğunluk kazandığı yerler arasında Gönen kazası yer almaktaydı. Aralık 1918 tarihinde, Enver paşanın adamlarından Gönenli Çerkez Çakır, Gönen havalisine gelerek çete teşkilatı oluşturmuş ve bu

bölgeye silah ve cephane naklettirmişti. Bu çetelerin tecavüzlerinden bizar kalan köylüler pey der pey hicret mecburiyetinde kalmışlardı (BOA. DH.EUM. 1.ŞB.13/32).

Eşkîya çeteleri dönem dönem birbirleriyle de anlaşmazlığa düşmekteydiler. Kasım ayı içerisinde Çerkez çeteleri Karesi sancağı dahilinde faaliyetlerini iyice artırmışlardı. Balıkesir, Susurluk, Gönen, Manyas ve Bandırma Ahalisinden toplanan Çerkez süvarileri, İsti'man etmiş olan Arnavut Şahin çetesini katledeceklerini bildirmeleri üzerine meselenin arabuluculuk suretiyle çözülmesi anlaşma olmadığı taktirde Hüdavendigâr vilayeti dahiline girmelerine kesinlikle müsaade olunmaması hususunda Hüdavendigâr vilayeti 9 Kasım 1918 tarihinde Karesi vilayetine bir yazı göndermişti (BOA. DH.ŞFR. 597/121). 16 Kasım'da ise 1316 doğumlu askerleri Bandırma'ya götürmek üzere tayin olunan piyade ve ikmal askerlerinin silah ve cephaneleri Çerkez çetesi tarafından Ziraatli köyü civarında gasp edilmişti (BOA. DH.ŞFR. 598/60). Bu tarihlerde Çerkez çeteleri Türk köylerini basmakta halkın para ve altınlarını aldıkları gibi onları darp ederek halkı bizar bırakmaktaydılar. Şüphesiz ki onların bu kadar pervasızca hareket etmelerinde yerel yöneticilerle işbirliği yapmaları da etkili olmaktaydı. Nitekim Susurluk nahiyesi müdürü Nuh Bey, çetelerle iş birliği yaptığı gerekçesiyle görevinden alınmıştı (BOA. DH.ŞFR. 599/26).

Sonuç

Birinci Dünya savaşında gerek sınırlarının içerisinde gerekse de sınırlarının dışında pek çok cephede savaşmak zorunda kalan Osmanlı ordusu, her ne kadar seferberliğin başından savaşın sonuna kadar bu gücünü koruyabilmişse de gittikçe artan bir şekilde insan gücü unsurunun eksikliğini hissetti. Bu duruma; salgın hastalıklar, yıllar boyu süren savaşlar, iç güvenlik sorunları ve ağır ekonomik koşullar gibi birçok faktör sebep oluşturmuşsa da en önemli neden hiç şüphesiz ki firariler sorunuydu. Firarilerin ifadelerinden anlaşıldığına göre orduda firara neden olan birçok sebep bulunmakla birlikte bunlar arasında yetersiz gıda, kötü beslenme, giysi eksikliği ile hastalıkların yol açmış olduğu fiziksel ve zihinsel yorgunluk ve tükenmişlik en önemli rolü oynamaktaydı. Bununla birlikte, Yenilgi faktörü ve savaşın süresiz uzamasının yol açtığı umutsuzluk hali de kaçınılmaz olarak firarlara sebebiyet vermektedir.

Firar eden asker yakalanıp kıtasına veya birliğine teslim edildiğinde çoğu kez ilk düşündüğü şey yeniden kaçmaktı ve bu durum mükerreren firarlara neden olmaktaydı. Firariler kanun kaçağı durumuna düştükleri için eğer kendilerine destek olabilecek aileleri veya yakınları var ise genellikle firar sonrasında ya memleketlerinde ya da memleketlerinin civarında bir yerlerde saklanmışlardır.

Firarla bağlantılı en önemli kavram eşkıyalık (şekavet) kavramıydı. Zira firar sorunu beraberinde eşkıyalık olgusunu besliyor ve büyümesine neden oluyordu. I. Dünya savaşı süresince ve akabinde milli mücadele boyunca bu iki kavram birbirleriyle o kadar bağlantılıydı ki Osmanlı arşiv belgelerinde hemen hemen çoğunlukla birlikte kullanılmaktaydı. İncelediğimiz dönem içerisinde de Osmanlı İmparatorluğu'nun Hüdavendigâr Vilayetinde ve bu vilayetin bir sancağı olan Karesi Sancağında asayiş ve güvenliği sağlayamaması, göçebe yörük aşiretlerinin ve köylülerinin eşkıya çetelerinin baskıları karşısında ya bu çetelere katılmak zorunda kalmalarına ya da çetelere yataklık yapmalarına neden olmaktaydı. İncelediğimiz dönem açısından Tüm bunlara ilaveten I. Dünya Savaşı ve hemen akabinde başlayan Milli Mücadele döneminde merkezi otoritenin iyice zayıflaması da eşkıyalık olgusunun artmasında oldukça etkili olmuştur.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA. BEO. 4534/339993

-
- BOA. BEO. 4543/340669
BOA. DH.EUM.1.ŞB. 13/32
BOA. DH.EUM.2.ŞB. 31/39
BOA. DH.EUM.3.ŞB. 18/24
BOA. DH.EUM.3.ŞB. 24/56-2
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 09/12
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 14/9
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 14/19
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 15/49
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 16/18
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 17/52-3
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 18/24
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 18/42
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 24/33
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 28/50
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 29/6
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-5
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-9
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-10
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-13
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-17
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-20
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-26
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-27
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-29
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-32
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-34
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-35
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-39
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-40
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-41
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-43
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-47

-
- BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-54
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-56
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-57
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-59
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-60
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-62
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-64
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-75
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-78
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-83
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 30/6-86
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 35/12
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 38/42-2
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 39/69-2
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 40/27-2
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 40/30
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 40/43
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 49/6-1
BOA. DH.EUM.6.ŞB. 55/40
BOA. DH.EUM. AYŞ. 65/16, s.7
BOA. DH.ŞFR. 90/41
BOA. DH.ŞFR. 579/135
BOA. DH.ŞFR. 587/53
BOA. DH.ŞFR. 591/6
BOA. DH.ŞFR. 592/146
BOA. DH.ŞFR. 594/84
BOA. DH.ŞFR. 595/146
BOA. DH.ŞFR. 596/122
BOA. DH.ŞFR. 596/123
BOA. DH.ŞFR. 597/121
BOA. DH.ŞFR. 598/60
BOA. DH.ŞFR. 599/26

Araştırma ve Tetkik Eserler

Barkey, K. (2011). *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

-
- Beşikçi, M. (2015). *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Demirci, S. & Arslan, H. (2012). *Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkîya, Devlet ve Siyaset*. Yalın Yayıncılık.
- Doğtekin, A. (2015). *Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Alaşehir*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, D. İ. (2012) Birinci Dünya Savaşı yıllarında Batı Anadolu'da asker kaçakları ve eşkıyalık, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (50), 429-447.
- Erickson, E. (2003). *Size Ölmeyi Emrediyorum!: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*. Kitap Yayınevi.
- Faroqhi, S. (2011). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Hobsbawm, E.J. (2011). *Eşkîyalar*. Agora Kitaplığı.
- İnönü, İ. (1992). *Hatıralar*. C.I. Bilgi Yayınevi.
- Sabis, A. İ. (1951). *Harp Hatıralarım*. C.II. Güneş Matbaası.
- Üner, M. E. (2009). *Aşiret, Eşkîya ve Devlet*. Yalın Yayıncılık.
- Von Sanders, L. (2018). *Türkiye'de Beş Yıl*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yaşar, H. (2016). Mondros Mütarekesi'nden Yunan işgaline Batı Anadolu'da eşkıyalık ve asayiş sağlama çabaları, *Humanitas*, 4(8), 367-386. <http://dx.doi.org/10.20304/humanitas.277556>
- Yetkin, S. (2018). *Ege'de Eşkîyalar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.